

Fot. 91. *Conringia orientalis* na Machnowskiej Górze na Wyżynie Wołyńsko-Podolskiej (2010)

Morfologia i biologia

Roślina jednoroczna, 15–60 cm wysoka. Liście sinozielone, jajowato eliptyczne. Żółtawe lub zielonawe kwiaty, o średnicy 1–1,5 mm, zebrane są w luźne grona. Rozmnaża się z nasion rozsiewanych barochorycznie, najczęściej jednak jako speirochor z ziarnem siewnym.

Charakterystyka populacji

Na większości stanowisk pszonacznik wschodni występuje nielicznie. Dawniej również nie występował gromadnie. Są dane, że na jednym stanowisku spotykało się najwyżej kilka okazów. Także w zdjęciach fitosocjologicznych z połowy ubiegłego wieku (Kornaś 1950a) ga-

tunek występował z małą ilościowością. Również ostatnio odnalezione populacje koło Nowej Zagości składały się z kilku lub kilkunastu osobników (Nobis i in. 2010b). Dużą liczebność miała jedynie populacja między Klonowem a Dosłońcem, gdzie roślina występowała masowo na poboczu drogi (Szeląg 1997b). W dolinie środkowej Wisły, między Sandomierzem a Puławami, populacje składają się z kilku lub kilkunastu osobników. Podobnie skrajnie małe lub efemeryczne stanowiska obserwuje się we wschodniej części Wyżyny Lubelskiej, na Wyżynie Wołyńskiej oraz na Polesiu Wołyńskim (Kucharczyk, mat. npbl. z lat 2006–2012).

Zagrożenie i wskazania ochronne

Gatunek na większości stanowisk nieodnajdywany od lat, prawdopodobnie wyginął. Głównym zagrożeniem, jak i wszystkich innych chwastów zbożowych, jest czyszczenie ziarna siewnego oraz stosowanie środków ochrony roślin. Także uprawiane obecnie wysokopienne odmiany zbóż nie pozwalają na rozwój chwastów. Podstawową formą zachowania pszonacznika wschodniego w naszej florze powinna być ochrona *in situ*. Tam, gdzie jeszcze występuje, należy tworzyć użytki ekologiczne z zachowaniem tradycyjnych sposobów uprawy, a zasiewy wykonywać nieczyszczonym ziarnem zebranym z danego pola. Na szczególną uwagę zasługuje najliczniejsza obecnie populacja między Klonowem a Dosłońcem. Wskazana jest także uprawa *ex situ* w ogrodach botanicznych. Nasiona powinny być zabezpieczone w banku genów.

Maria Zając, Adam Zając, Marek Kucharczyk,
Agnieszka Nobis i Marcin Nobis

Summary

Conringia orientalis is an archeophyte of Mediterranean and Irano-Turanian origin. In Poland it has the northern limit of the geographical range. Its localities are in the uplands of the central and eastern Poland. *C. orientalis* grows in the weed association *Caucalido-Scandicetum*, on limestone or gypsum. Populations usually comprise from a few to a dozen of individuals. The plant is declining due to the introduction of modern farming techniques, mainly efficient methods of seed cleaning. It has been recommended to protect the places of *C. orientalis* occurrence as sites of ecological interest and to cultivate the plant *ex situ*.

Reseda phyteuma L.

Rezeda mała

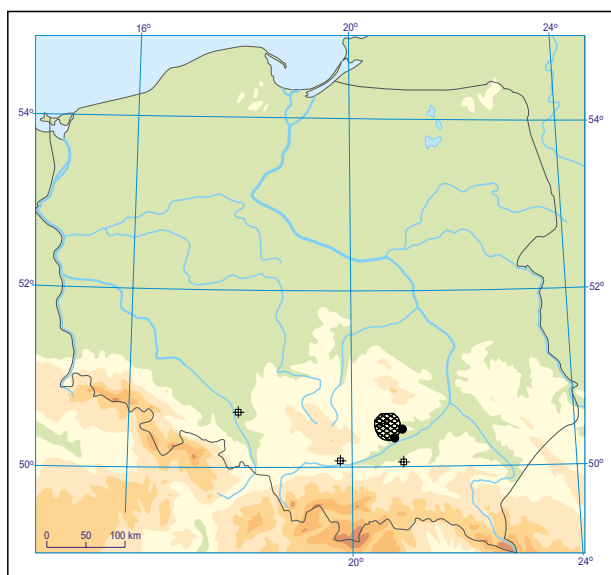
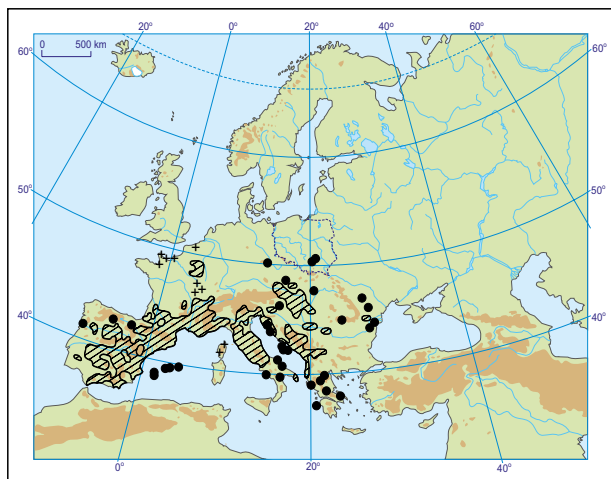
Rodzina: *Resedaceae* – rezedowate

Status

Gatunek narażony na wyginięcie. W krajach ościennych: krytycznie zagrożony w Czechach, narażony na Słowacji.

Rozmieszczenie geograficzne

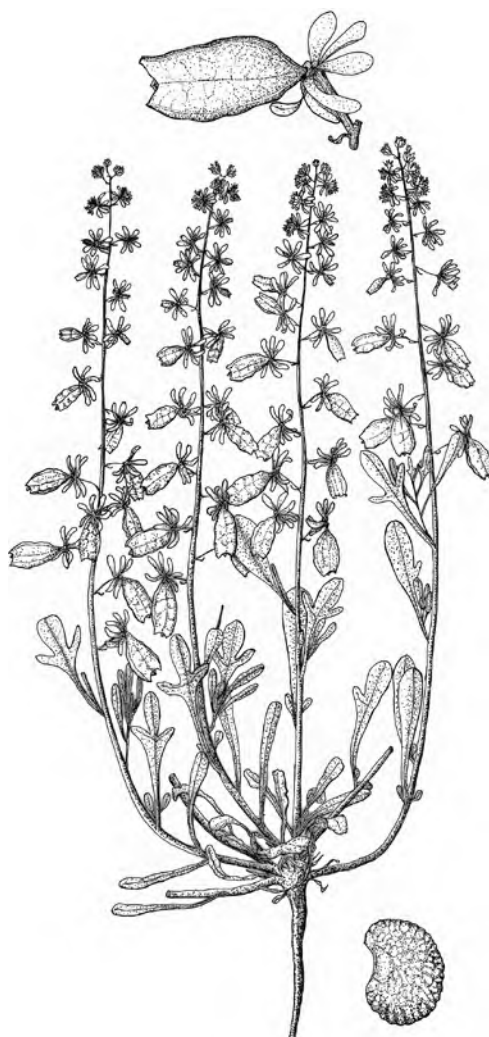
Rezeda mała jest gatunkiem o zasięgu submediterrańskim. Rośnie w południowej Europie od Półwyspu Pirenejskiego i południowej Francji do Półwyspu Bałkańskiego, sięgając w kierunku północno-wschodnim po Rumunię, Węgry, Czechy, Słowację i Polskę. W innych obszarach Europy Środkowej i na Wyspach Brytyjskich ma nieliczne stanowiska antropogeniczne (Jalas i in. 1999).

Występowanie w Polsce

Stanowiska rezedy małej w Polsce, uważane za naturalne, leżą w południowo-wschodniej części Niecki Nidziańskiej, gdzie tworzą niewielką wyspę oderwaną od zwartego zasięgu gatunku i wysuniętą daleko na północ. Roślina notowana była tutaj już w XIX w. przez W. Jastrzębowski (Rostafiński 1872) i później wielokrotnie obserwowana (Dziubałtowski 1916; Kaznowski 1929; Kostrowicki 1966; Kaźmierczakowa 1992). W ostatnich latach potwierdzono dawniej znane lub odkryto nowe stanowiska: w Niece Połanieckiej – w Stawianach (Kaźmierczakowa 1992; Kaźmierczakowa, Perzanowska 1997) i pomiędzy Stawianami a Samostrzałowem (M. Nobis, mat. npbl. z 2009 r.), w Łagiewnikach (Kaźmierczakowa 1992), w okolicy Zwierzyńca i Szańca (okaz w KRAM, lg. A. Jasiewicz w 1964 r.; Kaźmierczakowa 1992) oraz w Śladkowie Małym koło Chmielnika (T. Głazek, inf. ustna), później nieodszukana; na Garbie Pińczowskim – między Pińczowem a Skowronnem (Rostafiński 1872; Dziubałtowski 1916; Kostrowicki 1966; Głazek 1984; Kaźmierczakowa 1992; Kaźmierczakowa, Perzanowska 1997), na Grodzisku w granicach Pińczowa (Kostrowicki 1966; Kaźmierczakowa 1992), w Żer-

nikach Górnych (Nobis, Nobis 2010) oraz w okolicy Szczaworyża (Dziubałtowski 1916; A. Nobis i M. Nobis, mat. npbl. z 2008 r.); w Niece Soleckiej – w Woli Zagojskiej Górnej (Łuszczynska 1998), między Zagością a Winiarami (R. Kaźmierczakowa, mat. npbl. z 2010 r.), w rezerwacie Skotniki Górne i w Skotnikach Dolnych (Kaźmierczakowa, Perzanowska 1996), w Pełczyskach (Towpasz 2006), skąd podawana była niegdyś przez T. Głazka (Kaźmierczakowa 2001c) i w rezerwacie Krzyżanowice, gdzie pojawiła się w 2001 r. po wieloletniej przerwie (Kostrowicki 1966; Kaźmierczakowa 1992; U. Mitka 2000, R. Kaźmierczakowa, mat. npbl. z 2001 r.). Dawniej występowała także w Skorocicach i Chotelku Zielonym (Dziubałtowski 1916), później na tych stanowiskach nieodnaleziona. Charakter antropogeniczny miały stanowiska między Skotnikami a Skorocicami (okaz w KRA, lg. A. Kornaś i T. Tacik w 1952 r. i inf. ustna A. Medweckiej-Kornaś), w Woli Zagojskiej (okaz w KRA, lg. B. Pawłowski w 1932 r.), koło Gacek i w okolicy Chrabkowa (Kaźmierczakowa, Perzanowska 1997). Na Płaskowyżu Proszowickim odnaleziona została w Lelowicach (Towpasz i in. 1998; Towpasz, Kotańska 1999; Towpasz 2006). Poza Niecką Nidziańską *Reseda*

Fot. 92. *Reseda phyteuma* w Woli Zagojskiej Górnej (2009)

phyteuma pojawia się niezwykle rzadko jako efemerofit w miastach (Tarnów, Grzegorzek 1868; Kraków-Mydlniki, Kornaś 1950b; Opole, Ciaciura, Kowal 1964). Podana została także ze Stopnicy (Kucowa 1985), jednak ani w piśmiennictwie ani w zielnikach nie znaleziono źródła pochodzenia tej informacji.

Siedliska i fitocenozy

Rezeda mała jest rośliną skrajnie ciepło- i światłolubną. Rośnie najczęściej na silnie nasłonecznionych i suchych stokach wzgórz wapiennych lub gipsowych porośniętych murawami kserotermicznymi. Unika miejsc o zwartej pokrywie roślinnej, stąd też spotkać ją można na rumoszu gromadzącym się wskutek erozji sto-

ków u podnóża skał lub na wychodniach zwietrzałych margli kredowych, wapieni lub żwirów mioceńskich. W sąsiedztwie siedlisk naturalnych rozprzestrzenia się na siedliska wtórne. Są to najczęściej odsłonięcia gleby kamienistej lub żwirowej pozostałe po wybraniu kamieni, brzegi pól uprawnych (zbóż, ziemniaka, lnu, gryki) i pobocza dróg.

Morfologia i biologia

Roślina roczna lub dwuletnia, 10–25(40) cm wysoka, zwykle od nasady rozgałęziona. Kwiaty zielonawobiałe, początkowo zebrane w gęste, później w wydłużone i luźne grono. Działki kielicha w czasie kwitnienia 3–4 mm długości, w okresie owocowania silnie się powiększają, dochodząc do 10 mm długości. Płatki krótsze od kielicha, pocięte na liczne frędzle. Torebka zwiśla, do 15 mm długa. Rozmnaża się wyłącznie przez nasiona. Okres kwitnienia trwa bardzo długo – od maja do października. Na miejscach dobrze nasłonecznionych obficie kwitnie i owocuje. W optymalnych warunkach jeden osobnik może wytworzyć 4500 nasion (Kaźmierczakowa 1992).

Charakterystyka populacji

W ostatnim okresie liczne były jedynie populacje na wzgórzu między Pińczowem a Skowronnem i w Skotnikach Dolnych, obejmujące setki osobników. Pozostałe liczyły zaledwie od kilku do kilkudziesięciu osobników (Kaźmierczakowa 1992 i mat. npbl; Kaźmierczakowa, Perzanowska 1996).

Zagrożenie i wskazania ochronne

Zagrożenie rezedki małej w Polsce wynika z niewielkiej liczby jej stanowisk oraz ze specyficznych wymagań siedliskowych. Zarastanie muraw kserotermicznych przez krzewy i drzewa na drodze naturalnej sukcesji czy też zalesiania eliminuje ten gatunek zarówno przez wzrost ocienienia, jak i na skutek utrwalań stoków i hamowania procesów erozji. Wskazania ochronne to przeciwdziałanie zarastaniu muraw.

Róża Kaźmierczakowa

Summary

Since the 19th century *Reseda phyteuma* is known from a number of localities situated in the vicinity of Pińczów and Busko, in the SE part of the Nida Basin (Małopolska Upland). These localities are considered as natural. They are a small enclave of sites on the north-eastern limit of the distributional range of the species, separated from the main area of its occurrence. The slopes of limestone or gypsum elevations, covered by xerothermic grassland are its habitat. The plant grows in places with bare substrate, uncovered as a result of denudation processes, or erosion. Populations are small, comprising usually from a few to about a dozen individuals, and fluctuate from year to year. Larger populations, consisting of a few hundred individuals have recently been found at only two sites. The plant rarely appears in towns as an ephemerophyte.